

Parlament, Letenská pláň a panoráma Prahy za první republiky

Cathleen M. GIUSTINO

ANOTACE: Budovy národního parlamentu mohou sloužit jako symboly k posílení národní jednoty a sdílené oddanosti demokratickým principům. V období první republiky bylo vynaloženo značné úsilí takovou budovu parlamentu na Letenské pláni vystavět. Následující článek se snaží o výstavbu parlamentu zabývat, zvláště pozornost přitom věnuje obavám z narušení pražského panoramatu, které umístěním budovy na Letné hrozilo. Odhaluje způsoby, jakými se bezděčně dělba moci a možnost plurality názorů podílely na zachování obrazu města.

Zakladatelé první československé republiky včetně prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka hrdě prohlašovali jak doma, tak i ve světě, že jejich nová vláda byla demokratická. Mladý nezávislý stát měl pluralitní systém parlamentních stran, dvoukomorový parlament, všeobecné volební právo, dělbu státní moci a možnost svobodného vyjadřování názorů ve státě a společnosti. Vedoucí politici usilovně pracovali na vytváření obrazů, narativů a symbolů demokratické podstaty republiky, které by přitáhly silné západní zahraniční spojení a posílily sdílenou občanskou identitu mezi různorodým domácí obyvatelstvem.

Budovy národního parlamentu se mohou stát symboly, které napomáhají vytvářet sdílený pocit národní jednoty a společné oddanosti demokratickým principům.¹ Díky Saintgermainské smlouvě získal po rakouském císařství československý stát mnoho vládních budov v hlavním městě Praze, ale žádná z nich, na rozdíl od Budapešti nebo Vídně, nebyla přímo navržena jako sídlo zvolených zastupitelů státu. Dolní komorou Národního shromáždění byla Poslanecká sněmovna, jež se scházela v Rudolfinu, neorenesanční budově z 19. století navržené jako kulturní zařízení, jehož architektky byli Josef Zítek a Josef Schulz. Horní komora, již byl Senát, se scházela v barokním Thunovském paláci, bývalém šlechtickém sídle, kde se před rokem 1914 nacházel jednací sál Českého zemského sněmu.

Za první republiky bylo vynaloženo značné úsilí na výstavbu budovy parlamentu, která měla být postavena přímo pro potřeby zákonodárců rodící se demokracie. Snahou vystavět plánovanou budovu byli vedeni odborníci ze Státní regulační komise, jež byla novým orgánem státní správy spadající pod Ministerstvo veřejných prací a měla značný vliv na územní plán meziválečné Prahy. Po prostudování předválečných územních plánů pro rozvoj města se Komise shodla, že parlament by měl stát na Letenské pláni (obr. 1). V začátcích první re-

1

publiky byla Letná rozsáhlým územím se zahradami a hřišti nad Starým Městem a nedávno modernizovaným Josefovem (obr. 2). Zároveň se jednalo o z větší části nezastavěné území s vyhlídkou na srdce středoevropské metropole, a tedy s významným symbolickým potenciálem.

Záměr umístit parlament na Letenskou pláň ale měl svá úskalí. Jedno z nich představovala blízkost Pražského hradu a katedrály sv. Víta, dominantních klenotů pražského panoramatu. Pro řadu tehdejších občanů představovalo toto panorama – neboli obraz města – velkolepý doklad bohatého architektonického dědictví Prahy, které si zaslouhuje svou ochranu. Odborníci ze Státní regulační komise měli původně obavy z toho, jak by do panoramatu Prahy na severovýchod od Hradčan budova parlamentu na Letné zasáhla. Argumentovali, že je nutné stavbu umístit na východní kraj pláň – tedy co nejdále od Hradu –, aby zůstaly zachovány charakteristické pohledy na československé

Obr. 1. Karel August Richter podle předlohy Vincence Morstadia a Josefa Šembery, *Pobled z Petřína na Hradčany s Pražským hradem*, 1830, kolorovaný lept, 331 × 511 mm. Archiv hlavního města Prahy, sign. G 380.

■ Poznámky

1 Pro další literaturu zabývající se možnostmi demokracie v architektuře viz Ingeborg Flagge – Wolfgang Jean Stock (edd.), *Architektur und Demokratie: Bauen für die Politik von der amerikanischen Revolution bis zur Gegenwart*, Ostfildern-Ruit 1996 (2., revidované vydání). – Richard Sennett, *Prostory demokracie*, in: Petr Kratochvíl (ed.), *Architektura a veřejný prostor*, Praha 2012. – Michael Minkenberg, *Power and Architecture: The Construction of Capitals and the Politics of Space*, New York 2014. – Joan Ockman, *What is Democratic Architecture? The Public Life of Buildings*, *Dissent* LVIII, podzim 2011, s. 65–72. – Louis Sullivan, *Democracy: A Man-Search*, Detroit 1961. – Lawrence Vale, *Architecture, Power and National Identity*, New Haven 2008 (2., revidované vydání).

Obr. 2. Letenská pláň za první republiky. Dobová pohlednice ze soukromého archivu.

Obr. 3. Jan Koula, Návrh průkopu Letnou. Převzato z: *Architektonický obzor IX*, 1907, č. 4, s. 13.

hlavní město. Avšak ne každý s tímto plánem souhlasil. Odlišné názory na symbolickou funkci pražské zástavby měli členové předsednictva poslanecké sněmovny a předsednictva senátu, stejně jako prezident Masaryk a jeho hradní architekt Jožef Plečnik.

Státní regulační komise se mnohokrát pokusila prosadit výstavbu československé parlamentní budovy na Letné, ale ve výsledku skončily tyto pokusy vždy nezdarem.² Autorita Komise nebyla natolik silná, aby překonala různorodost ostatních názorů, jež ve věci parlamentní budovy a Letenské pláň panovaly. Vznikla řada architektonických návrhů, které skončily na papíře, avšak základní kámen k výstavbě tohoto potenciálně silného symbolu národní jednoty a demokracie nakonec položen nebyl, a to ani na Letné, ani nikde jinde v Praze. Pražské panoráma na severovýchod od Hradu tak zůstalo do začátku 2. světové války beze změn.³

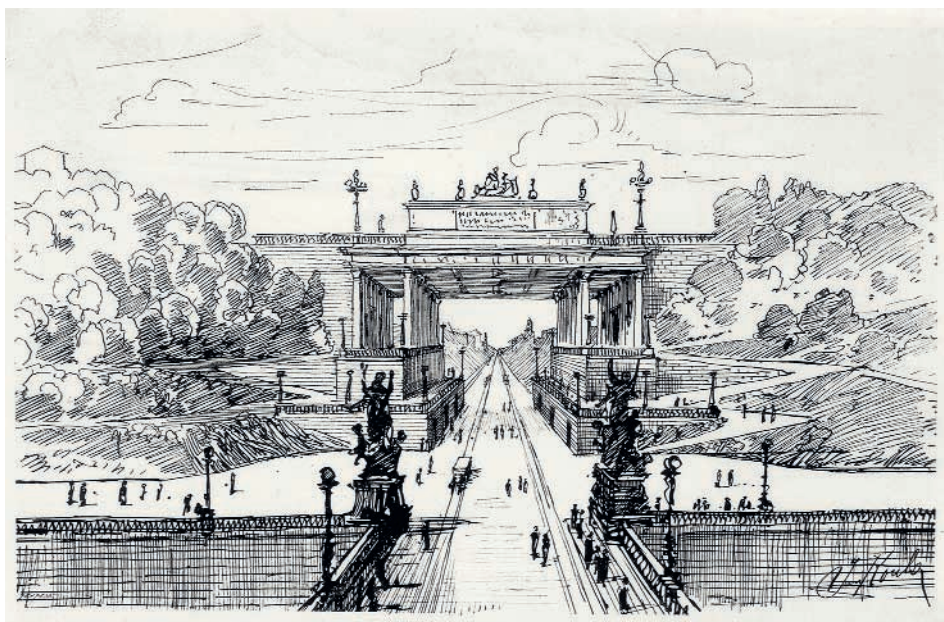
Následující text pojednává o úsilí, které bylo za první republiky vynaloženo k zajištění pozemků pro výstavbu parlamentu na Letné, a dále o architektonických soutěžích, jejichž cílem bylo najít nejvhodnější místo pro takto reprezentativní stavbu. Pozornost ale věnuje také dobovým obavám v české společnosti z narušení panoramatu Prahy, které mohla realizace takového projektu způsobit. Bude zde argumentováno, že ačkoliv byli doboví aktéři a jejich názory důležití, nemohou dostatečně vysvětlit, proč ke stavbě parlamentu nikdy nedošlo a proč se panoráma Prahy v meziválečném období na severovýchod od Hradu výrazně nezměnilo. Pozornost bude rovněž věnována strukturálním atributům nově vzniklého nezávislého státu, včetně dělby moci ve státě, práva svobodného projevu a plurality názorů.

„Koncentrační moc.“ *Funkce Státní regulační komise*

V prvních měsících po vzniku nezávislého Československa vládlo státu Revoluční národní shromáždění, jež ustanovilo výbory za účelem tvorby ústavy a zákonů, včetně Výboru pro Velkou Prahu. V průběhu roku 1919 tento výbor pracoval na návrhu zákona, který by sjednotil historické centrum Prahy s okolními předměstími a vytvořil jeden velký administrativní celek zvaný „Velká Praha“. Revoluční národní shromáždění schválilo tento zákon 6. února 1920 a sjednotilo tak 37 původně samostatných obcí pod jednotnou městskou správou.⁴

2

3

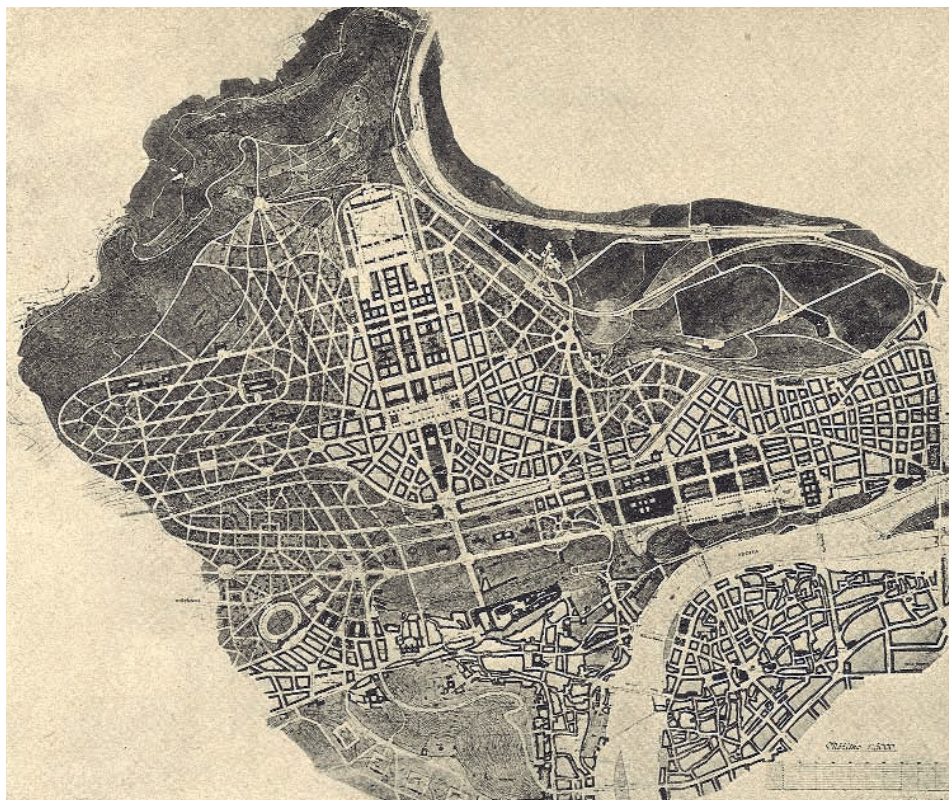
■ Poznámky

2 I když zatím neexistuje publikace, která by se přímo a podrobně věnovala historii plánování výstavby prvorepublikového parlamentu, užitečné informace je možné najít v těchto textech: Eva Skalická, *Letná: Historie a vývoj prostoru*, Praha 2007. – Klára Brůhová, *Praha nepostavená: Vltavské břehy jako urbanistické téma moderní metropole*, Praha 2017, s. 171–197. – Cathleen M. Giustino, Prague, in: Emily Gunzburger and Tanja Damjanovic Conley (edd.), *Capital Cities in the Aftermath of Empires: Planning in Central and Southeastern Europe*, New York 2010, s. 157–173. – Jindřich Vybíral – Vendula Hnídková, *Architektura a politická moc*, in: Milena Bartlová – Jindřich Vybíral et al. (edd.), *Budování státu: Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*, Praha 2015, s. 127, 133. – Cenný je dále nepublikovaný text, který

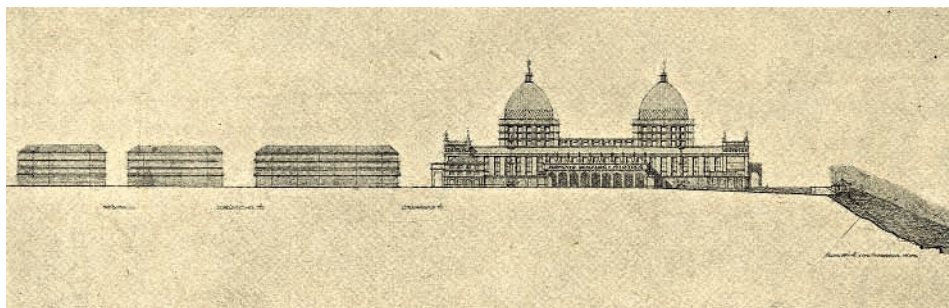
je po přepracování a doplnění připraven k vydání jako knižní monografie: Jan Kober, *Mezi místem, reprezentací a možnostmi: Hledání urbanistického umístění a architektury československé parlamentní budovy* (bakalářská práce), Ústav pro dějiny umění FF UK v Praze, Praha 2015. 3 Tento článek se věnuje pouze jedné části pražského panoramatu táhnoucí se na severovýchod od Hradčan a jejímu osudu v průběhu první republiky. K vývoji dalších částí pražského panoramatu viz Brůhová (pozn. 2), s. 36–89. – Kryštof Drnek, *Petřínská komunikace: zapomenutý projekt výpadevové komunikace přes Petřínský vrch*, in: *České, slovenské a československé dějiny 20. století*, Ústí nad Orlicí 2012, s. 59–70. – Dále viz články v časopisu *Za Starou Prahu: Věstník pro ochranu památek*.

4 Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1922, zákon č. 114 ze dne 4. 3. 1920, kterým se

4a

4b

Během roku 1919 Výbor pro Velkou Prahu projednával návrhy zákona, který by vytvořil úřad zodpovědný za územní plán hlavního města mladé republiky. Výbor chtěl dát tomuto úřadu rozsáhlou nezávislou pravomoc nad rozvojem a modernizací Prahy a ušetřit ho vměšování a obstrukcí, které vznikaly z konfliktů mezi zájmovými skupinami nové pluralistické společnosti a systému dělby moci ve státě. Podle stavebního inženýra Josefa Záruby-Pfeffermana, člena Výboru pro Velkou Prahu, který opakovaně apeloval u pařížského barona von Haussmanna, potřeboval tento nový plánovací úřad „koncentrační moc“, neboli „*sílu technickou i finanční, aby mohl věci bez přerušení a bez nešikovných zákroků ze strany veřejnosti rozhodnout*“.⁵ Výsledkem tohoto snažení se stal zákon o ustanovení Státní regulační komise schválený 5. února 1920.⁶

Aby Komise získala a udržela tuto moc, určil zákon, že pouze Ministerstvo veřejných prací bude schvalovat konečný územní plán. Žádné

další vládní orgány, včetně parlamentu, se nemohly procesu účastnit. Takto schválené územní plány by potom byly závazné pro všechny další státní orgány první republiky a zákonodárci ani vláda neměli mít právo rozhodnutí Státní regulační komise měnit. Městská samospráva, která byla za vlády Habsburků zodpovědná za modernizaci pražské zástavby, přišla po ustanovení Státní regulační komise o kontrolu nad urbanistickým rozvojem Prahy.⁷ Rozhodování o nových ulicích a náměstích tak přešlo z radnice na celostátní úřad.

Státní regulační komise představovala technokratický úřad, který poskytoval to, co český architekt Antonín Engel nazval „*potřebou jakéhosi dočasného odborného absolutismu*“.⁸ Tři čtvrtiny z jeho osmi členů měli být architekti a inženýři. Všechny osm členů jmenovalo Ministerstvo veřejných prací, ministerská rada jmenovala předsedu. Kontrolu nad komisí měli z několika národností tehdejšího Československa pouze Češi. Architekt Josef Sakař byl před-

Obr. 4a, b. František Vahala a Vratislav Lhota, „*Neporušená pláň*“ – projekt navržený do soutěže na regulaci Letné a okolí Hradu, 1920. Převzato z: *Styl II* (VII), 1921–1922, tab. XXII.

sedou až do roku 1923 a mezi lety 1923 až 1939 komisi řídil stavební inženýr Eustach Mölzer.⁹ Mezi členy Komise patřili významní čeští architekti, například Bohumil Hübschmann, Antonín Engel, Pavel Janák a Ladislav Machoň.¹⁰ Mölzer, Hübschmann, Janák a další byli zároveň členy Klubu Za starou Prahu, občanského sdružení věnujícího se ochraně pražských památek včetně uchování obrazu města.¹¹

I když byl vliv Komise teoreticky velmi silný, v praxi se ukázalo, že další orgány státní správy mohou autoritě Komise snadno vzdorovat a podkopávat její rozhodnutí. Tato situace je jasně patrná právě na pokusech o výstavbu

■ Poznámky

sousední obce a osady slučují s Prahou. Velká Praha byla zákonem založena 1. 1. 1922.

5 Těsnopisecký zápis o schůzi Výboru pro Velkou Prahu, konané dne 29. 11. 1919, s. 1–9. Archiv Poslanecké sněmovny [dále APS], fond Revoluční národní shromáždění, I. Kategorie, karton 18, inv. č. 695.

6 Sbírka zákonů a nařízení státu československého, roč. 1922, zákon č. 88, ze dne 20. 2. 1920, o zřízení Státní regulační komise pro hlavní město Prahu s okolím. Krátké dějiny Státní regulační komise včetně reprodukcí plánů, které vytvořila, viz Gustav Hermann (ed.), *Ministerstvo veřejných prací: Přehled činnosti za prvé pětiletí Republiky Československé*, Praha 1923, s. 31–32. Viz také Rostislav Švácha, *The Architecture of New Prague, 1895–1945*, Cambridge – London 1995, s. 148–149.

7 Další informace o pražském územním plánování před 1. světovou válkou se zaměřením na asanaci Josefova viz Cathleen M. Giustino, *Tearing Down Prague's Jewish Town: Ghetto Clearance and the Legacy of Middle-Class Ethnic Politics around 1900*, Boulder 2003.

8 Antonín Engel, *Regulace Prahy*, *Styl: Časopis pro architekturu a stavu měst* I (VI), 1920–21, s. 2–4.

9 Mölzer také zastupoval Československo na Pařížské mírové konferenci, byl členem pražského zastupitelstva a předsedou Městského elektrického podniku.

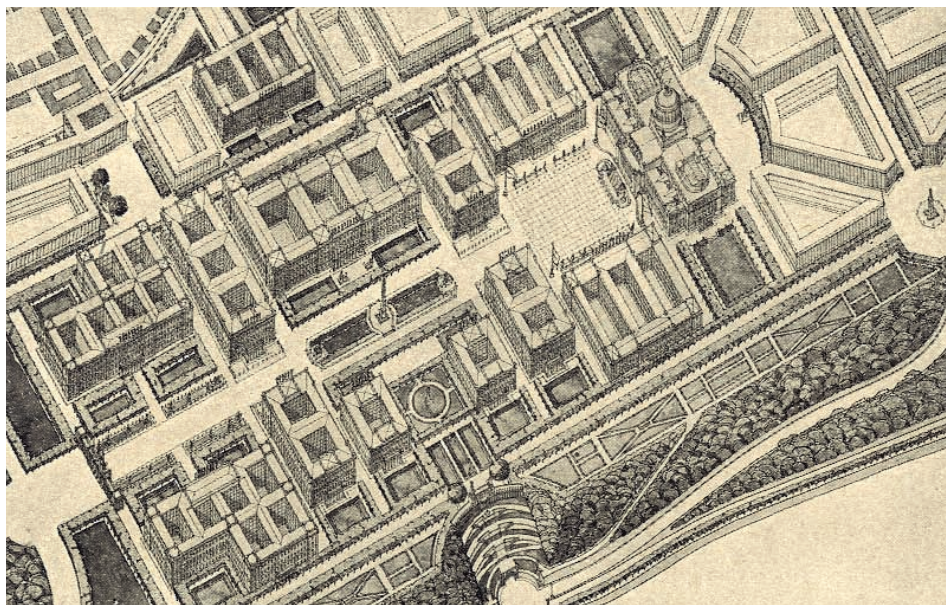
10 V první komisi zasedali Eustach Mölzer (inženýr), Josef Záruba-Pfefferman (inženýr), Otto Knot (městský radní), Ladislav Procházka (inženýr), Jiří Stibral (architekt), Jan Záhorský (inženýr), Antonín Engel (architekt) a Antonín Balšánek (architekt). Viz V. Dk., Státní regulační komise pro hlavní město Prahu a okolí, *Styl* I (VI), 1920–21, s. 62. – Jména dalších členů jsou k nalezení in: Josef Zlatník, *Problém regulace města a rozmach novou stavební činností*, in: *Praha v obnoveném státě Československém*, Praha 1936, s. 66.

11 Kateřina Bečková (ed.), *Sto let Klubu Za starou Prahu*, Praha 2000, s. 254–262.

5a

5b

budovy parlamentu na Letenské pláni. Na základě dělbý moci za první republiky mohly různorodé administrativní, zákonodárné i výkonné složky vlády trvat na svých vlastních vizích toho, jak nejlépe využít pražskou architekturu k reprezentativním účelům. Možnost plurality názorů a z toho vyplývající neshody mezi různými skupinami ve státě a společnosti se promítaly do plánů na budovu parlamentu, která měla jinak potenciál sloužit jako významný symbol národní jednoty a demokracie. Tyto strukturální atributy přispěly k zachování pražského panoramatu v meziválečném období.

Rozdílné názory na ideální využití pražské městské krajiny se začaly více vyhroňovat už po roce 1920, kdy Státní regulační komise zorganizovala první soutěž na využití Letenské pláně a umístění nové budovy parlamentu.

„Skvělá izolovanost.“ Výsledek první soutěže z roku 1920

Využití Letné se Státní regulační komise začala věnovat brzy po svém ustanovení. Po revizi relevantních předválečných plánů, včetně návrhu Jana Kouly na průkop Letenskou stráni (obr. 3), přišlo vyhlášení soutěže návrhů na je-

Obr. 5a, b. Josef Šejna a Ladislav Skřivánek, „Skutečnost či idea“ – projekt navržený do soutěže na regulaci Letné a okolí Hradu, 1920. Převzato z: *Styl II (VII), 1921–1922, tab. XXIII.*

jí rozvoj. Byla to jedna z mnoha soutěží, které Komise v meziválečném období uspořádala.¹² Pravidla soutěže byla zveřejněna v srpnu 1920 a termínem pro dodání návrhů byl listopad téhož roku.¹³ Podle stanovených pravidel se mohli soutěže zúčastnit pouze českoslovenští odborníci. Vítězný plán měl navrhnout nejlepší dopravní řešení na Letnou a její okolí, stejně jako umístění mnoha vládních budov, z nichž jednou z těch nejdůležitějších měla být budova parlamentu.

Do soutěže v roce 1920 bylo podáno sedmáct návrhů a žádný z nich nezískal první místo. Komise návrhy posoudila a rozhodla o vítězích, aniž by se radila se členy Národního shromáždění, kteří měli do budoucna budovu parlamentu k výkonu své práce užívat. Na začátku roku 1921 udělili členové Komise jednu cenu za druhé místo a dvě za třetí místa. Tyto první návrhy byly z velké části historizující, monumentální a mnohé z nich doplňovaly pražské panoráma kupolemi a věžemi. Všechny tři plány shodně umístily budovu parlamentu na východní okraj Letné, co nejdále od Hradu a Svatovítské katedrály, na místo, kde by budova do pražského panoramatu táhnoucího se severovýchodně od Hradčan zasahovala minimálně.

Druhé místo obsadili architekti František Vahala a Vratislav Lhota svým návrhem „Neporušená pláň“ (obr. 4a, b). Jedno ze dvou třetích míst obsadil inženýr Josef Šejna a profesor architektury Ladislav Skřivánek projektem „Skutečnost či idea“ (obr. 5a, b) a na druhém se umístil architekt Bohumil Hübschmann návrhem s názvem „Okcident“ (obr. 6a, b).¹⁴ Brzy po tomto uznání byl Hübschmann jmenován

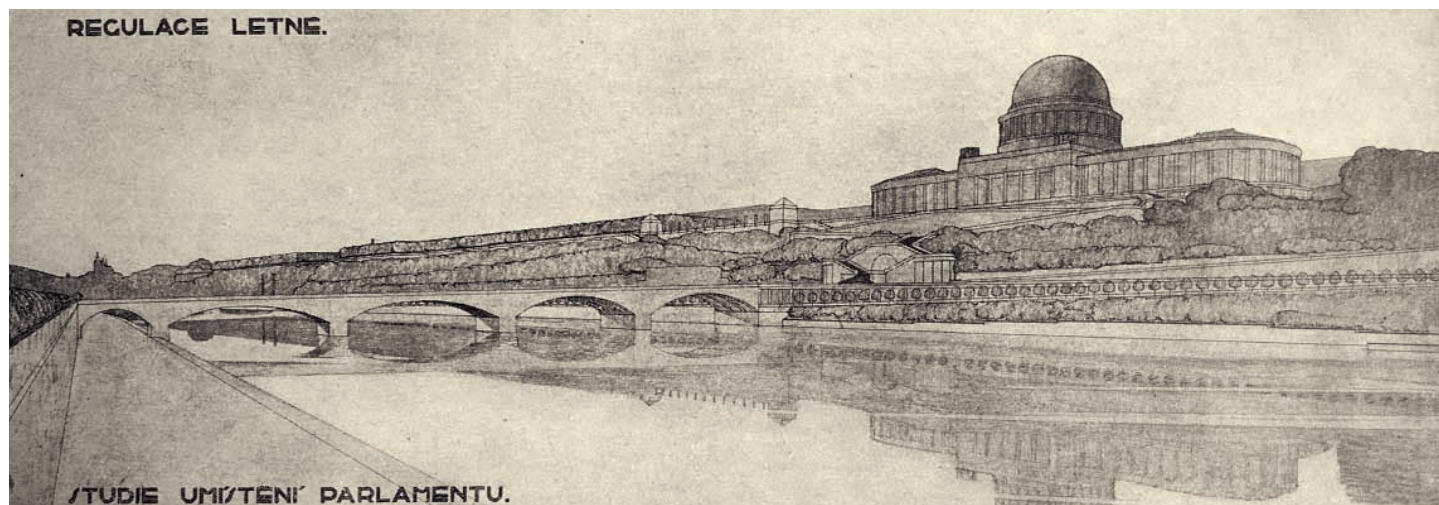
■ Poznámky

¹² V roce 1921 vyhlásila Komise soutěž o využití jihozápadního úseku Prahy; v roce 1922 se konala soutěž na využití jihovýchodního úseku; v roce 1923 se věnovala severovýchodnímu úseku; a v roce 1924 byla vyhlášena soutěž pro severozápadní úsek. Viz J. Zlatník, *Problém regulace města a rozmach novou stavební činností*. In: *Praha v obnoveném státě československém*, Praha 1936, s. 67.

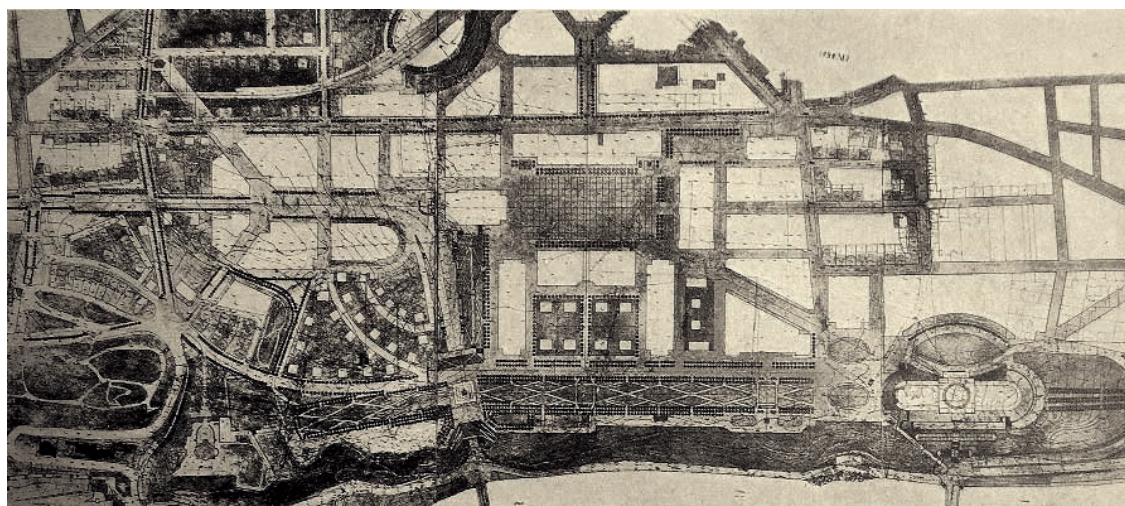
¹³ K protestu Společnosti architektů proti této krátké lhůtě viz Soutěž na úpravu Letné a okolí hradu, *Styl I (VI)*, 1920–1921, s. 102.

¹⁴ Výsledky soutěže viz Soutěž na úpravu Letné a okolí hradu, *Styl I (VI)*, 1920–1921, s. 102. Shrnutí zdůvodnění výběru vítězných návrhů viz: Výťah ze zápisu o jednání Státní Regulační komise jako poroty k posouzení soutěž-

6a

6b

Obr. 6a, b. Bohumil Hübschmann, „Okcident“ projekt navržený do soutěže na regulaci Letné a okolí Hradu, 1920. Převzato z: *Styl II* (VII), 1921–1922, tab. XXV.

členem Státní regulační komise za zesnulého dosavadního člena Antonína Balšánka.¹⁵

Hübschmann v podkladech k výkresům daných do soutěže uvedl, že umístění budovy parlamentu na východní okraj Letné znamená, že bude „situována ve skvělé izolovanosti a v obrazu města“ a zároveň bude „od Hradu oddělena dlouhým zeleným intervalem, takže mu nijak nesoutěží“. Tímto umístěním a pozorností ke krajině projevil Hübschmann cit pro zachování pražského panoramatu. Dále vysvětlil, že pozice na východním okraji Letné by byla zhruba stejně vzdálená od Pražského hradu i Národního muzea. Hübschmann označil budovu parlamentu, Hrad a Národní muzeum za tři dominanty pražského panoramatu a jejich rovnoměrným rozmístěním chtěl vizuálně ztvárnit a posílit dělbu moci v Československé republice. V této scénické rovnováze by žádná dominantna nepřevládala nad ostatními

a žádná ze státních mocí by nebyla důležitější než ostatní.¹⁶

Na první soutěž reagoval na začátku roku 1921 ve svém věstníku Klub Za starou Prahu. Autor článku Vojtěch Birnbaum vyjádřil nespokojenost se všemi návrhy. Většina jeho kritiky se soustředila na dopravní spojení mezi Letnou a ostatními částmi Prahy. Trval například na zachování ulic spojujících Letnou a severní stranu Pražského hradu a odmítal jejich změnu pomocí „pronikavého regulačního zasažení“.¹⁷

I když Birnbaum nikdy nepoužil slovo panoráma, očividně u něj právě hrozba z jeho narušení vyvolávala obavy. Soutěžní návrhy podle něj dostatečně nezohledňovaly roli, jakou urbanistická kompozice sehrává při zvýraznění „pohledové možnosti, jež speciálně Hradčany nabízejí“. Napsal: „Víme, jak moderní města trpí nedostatkem význačných architektonických objektů, jež by poskytovaly zraku pevné cíle a osvěžující změnu.“ Bylo nutné vyvinout úsilí k vytvoření „žádoucího point de vue. [...] Hradčany a zejména kostel sv. Víta, tato skutečná koruna celého pražského městského obrazu“ umožňuje dosáhnout takových pohledů, „a to

ve vysoké míře“.¹⁸ Birnbaumův článek, který vyjadřoval názory Klubu Za starou Prahu, poukázal na to, že pluralita názorů a potenciální neshody za první republiky se netýkaly pouze orgánů státní moci, ale i občanské společnosti.

■ Poznámky

ních prací na úpravu a zastavění pláně Letenské a okolí, *Styl II* (VII), 1921–1922, s. 33–34.

¹⁵ Oznámení Hübschmannova jmenování viz: Osobní, *Styl II* (VII), 1921–1922, s. 67. Antonín Balšánek, člen Klubu Za Starou Prahu, projevoval velký zájem o pražský urbanismus a jeho plánování a publikoval sérii článků o Velké Praze v časopise *Styl* v roce 1919.

¹⁶ Vyjádření Hübschmanna a ostatních účastníků soutěže viz K projektům soutěže na regulaci Letné a okolí hradu, *Styl II* (VII), 1921–1922, s. 35–54. Fotografie jednotlivých návrhů byly vydány jako příloha.

¹⁷ Vojtěch Birnbaum, Soutěž na Letenskou Pláň a Stará Praha, *Za Starou Prahu: Věstník pro ochranu památek* VIII, 1921, s. 20.

¹⁸ Ibidem, s. 22.

Obr. 7. Příjezd T. G. Masaryka do Rudolfiny, tehdejšího sídla Poslanecké sněmovny, po jeho třetím zvolení československým prezidentem, 27. 5. 1927. Archiv Poslanecké sněmovny.

7

Je možné, že pokud by prezident Masaryk s umístěním budovy parlamentu na Letné souhlasil, mohl by tento potenciální symbol národní jednoty a závazku vůči demokracii dnes na Letenské pláni stát (obr. 7). Prezident ale tento projekt nepodpořil. Stalo se tak hlavně kvůli jeho názorům na reprezentativní využití Pražského hradu. Masaryk, jehož kancelář a byt se na Pražském hradu nacházely, chtěl, aby se právě Pražský hrad jako starodávné sídlo králů a císařů stal velkolepým symbolem československé nezávislosti a demokracie. Tuto touhu vyjádřil v proslovu, který pronesl 28. října 1923, v den pátého výročí založení Československa. Veřejně projevil „*přání, aby Hrad a jeho okolí stal se nejen sídlem prezidentovým, nýbrž symbolem našich národních demokratických ideálů*“.¹⁹ Totéž zopakoval také ve své poslední vůli z roku 1925: „*Smysl těchto požadavků je, Hrad učinit sídlem presidenta demokratického; celá úprava Hradu zvenčí a uvnitř musí být prostou, ale umělecky ušlechtilou, symbolisující ideu státní samostatnosti a demokracie. V témž duchu musí blízké okolí Hradu být regulováno*“.²⁰

Masaryk věřil, že hradní architekt Jože Plečnik má dost talentů na to, aby uskutečnil jeho vizi proměny Pražského hradu a okolí. Plečnik přitom nepracoval pouze na návrzích na přestavbu Hradu, ale i na urbanistických návrzích pro hlavní město Československa. Jeho první urbanistické plány pocházejí z let 1920 až 1922 a jejich cílem bylo lepší propojení Staroměstského náměstí na pravém břehu Vltavy s Hradem na levém břehu. Oba návrhy zahrnovaly hlavní třídy začínající na Václavském náměstí, pokračující historickým Starým Městem a překračující Vltavu buď po existujícím mostě, nebo, jako v případě návrhu z roku 1920, po mostě novém, vedoucím diagonálně přes řeku.²¹ Plečnik byl proti umístění budovy parlamentu na Letenské pláni a neměl zájem o spolupráci se Státní regulační komisí. Chtěl, aby Hrad stál ve „*skvělé izolovanosti*“²² – což je termín, který použil už Hübschmann v souvislosti s umístěním parlamentu na jižním okraji pláně –, a Masaryk v tomto úsilí Plečnika podpořil.

Po měsících diskusí o Letné schválila Státní regulační komise 19. března 1923 územní plán založený na Hübschmannově návrhu, včetně umístění budovy parlamentu na východním okraji pláně. Odborníci z Komise shledali Hübschmannův návrh za nápaditý,

zvláště spokojeni pak byli s jeho řešením dopravní situace. Je však bez pochyby, že Hübschmannovo členství v Komisi mu dalo mnoho příležitostí k obhajobě jeho názorů.²³ Více než o rok později tento plán pak schválilo Ministerstvo veřejných prací. Učinilo to ale způsobem, který oslabil vliv Státní regulační komise, jež původně měla mít onu „*koncentrační moc*“ nad územním plánem, aby tak zabránila rušivým konfliktům různých zájmových skupin.

Než definitivně a nezvratitelně umístit budoucí budovu parlamentu na východní okraj Letné, učinilo raději ministerstvo výjimku, která umožňovala změny v plánu. Tato výjimka zahrnutá ve schvalovacím dokumentu stanovila, že pokud by byla uspořádána další soutěž na využití Letné, měli by účastníci „*dovoleno předložit alternativní řešení od plánu státní regulační komise se odchylující*“ [zdůrazněno v originálu], *kdyby měli za to, že stejných cílů bude lze dosáhnouti jinak a prospěšněji*“.²⁴ Tím se plán na umístění parlamentu na východním okraji Letné nestal definitivně závazným a svrchovanost Státní regulační komise tím byla oslabena. Náznaky a aktivity předsednictva Poslanecké sněmovny a Senátu, o kterých bude řeč později, ukazují, že neshody v rámci přístupu k Letné byly přímým důsledkem nové dělby státní moci a demokratické výměny názorů.

„*Úplně nedostatečná. Postoj předsednictva Poslanecké sněmovny a Senátu*

Hned po založení samostatné Československé republiky vytvořilo Revoluční národní shromáždění předsednictvo Poslaneckého sněmovny a předsednictvo Senátu. Tyto dva orgány byly odpovědné za řízení praktického

chodu svých legislativních komor, což zahrnovalo i péči o budovy, ve kterých zvolení zástupci zasedali. Původně se obě komory scházely v Thunovském paláci na Malé Straně, ale předsednictvo Poslanecké sněmovny rychle rozhodlo, že prostory pro jeho členy, jejich kanceláře a jednotlivé poslanecké kluby nedostačují. Kluby, kterých bylo velké množství, měly v meziválečném Československu značnou moc při udržování disciplíny a rozhodování o stranických politikách.

■ Poznámky

¹⁹ Presidentovo poselství, *Národní listy*, 29. 10. 1923.

²⁰ Citace viz Marco Pozzetto, Plečnik a Hradčany – Architektura pro novou demokracii, in: Zdeněk Lukeš – Damjan Prelovšek – Tomáš Valena (edd.), *Josip Plečnik: Architekt Pražského hradu*, Praha 1996, s. 51.

²¹ K výsledkům soutěže viz Soutěž na regulaci Letné a okolí Hradu, *Styl II (VII)*, 1921–1922, s. 33 a *Styl III (VIII)*, 1922–1923, s. 32 a 43. Provedení těchto návrhů by znamenalo zbourání části Starého Města, myšlenka, se kterou by část české společnosti, včetně členů Klubu Za Starou Prahu, nesouhlasila.

²² Damjan Prelovšek, *Jože Plečnik, 1872–1957*, New Haven 1997, s. 153.

²³ Hübschmannův návrh byl oceňován pro dobré řešení dopravy, protože namísto tunelu pod Letnou nebo silnice skrz pláň navrhl systém serpentin, které by navazovaly na tři mosty vedoucí k Letné a kolem ní. Viz. Letenská otázka zásadně rozřešena, *Styl IV (IX)*, 1924–1925, s. 87.

²⁴ K názoru Ministerstva veřejných prací viz Letenská otázka zásadně rozřešena, *Styl IV (IX)*, 1924–1925, s. 87–89; a dále: Schvalovací dekret Min. veřejných prací přehledného regulačního a zastavovacího plánu Letné, *Časopis československých architektů XXIII*, 1924, s. 104–107.

Stavební program budovy parlamentu.

Parlamentní budova je projektována jednopatrová se suterénem, rozdělená ve tři části, a sice: jedna část pro poslaneckou sněmovnu, druhá pro senát a střed pro úřadovny a místnosti, kterých používá senát i poslanecká sněmovna. Každá část má vlastní reprezentační vchod se schodištěm a kryté vjezdy pro automobily. Před každým vchodem se navrhuje zřídit vlahkové stožáry a vojna stanoviště as na 30 až 50 automobilů.

Význačné místnosti (zasedací síň senátu a poslanecké sněmovny, peristyl, stálý výbor, rozpočtové výbory senátu i sněmovny, studovna a restaurace poslanců a senátorů i restaurace úředníků a žurnalistů) nutno projektovati tak, aby nad nimi nebyly kancelářské místnosti, resp. aby výška těchto místností probíhala přízemkem i I. patrem. Požaduje se nutně, aby veškeré projektované místnosti byly přímým denním světlem osvětlovány, řádně větrány a ústředním topením teplou vodou neb parou vytápěny. Přivody čerstvého vzduchu pro větrání sálu a místnosti chránit před znečišťováním a sluncem. Další podmínka, aby veškeré dveře, ústíci do chodby, byly dvojité. Pokladny při hospodářských úřadech chránit před vloupáním (tresory).

Poslanecká sněmovna.

a) Středem této části budovy jest zasedací síň pro 450 senátorů a poslanců s presidiální tribunou pro předsednictví sněmovny, vládu, řečníka a úřednictvo. K zasedací síni náleží i potřebná lóže presidenta, diplomatů, žurnalistů a galerie pro obecenstvo. Při presidiální tribuně zasedací síně se požaduje menší salonek pro porady předsednictva při plenárních schůzích a kancelář pro přípravy k hlasování. Bylo by možno řešit místnosti pro presidenta republiky pro případ, když skládá slib. K zasedací síni přiléhají kuloary spojené s peristylem a restaurací jako místnosti vyhrazené jen členům Národního shromáždění a vládě, jinak nepřístupné obecenstvu.

b) K zasedací síni nutno seskupit úřadovny (oddělené však od kuloarů) předsedy a místopředsedy sněmovny, tajemníka, sekretariátu, pomocných úřadů, tlumočnicků, hospodářského úřadu s pokladnou, hovorovny pro obecenstvo a deputace, člárnny, písařny poslanců.

c) K úřadovnám nutno připojit stálý a rozpočtový výbor, místnosti klubovní se sekretariáty, místnosti výborové, případně i byty. Stálý a rozpočtový výbor nutno zařídit jako zasedací síň as na 120 osob s předstínlí, sátnou, umyvárnou a hovorovny s 10 telefonními budkami. Galerie se nezřídí. Garáže sněmovny pro 5 automobilů s místnostmi na uschování karoseri, dílnou a nádrží na benzín jest umístiti v suterénu.

Senát.

a) Středem této části budovy opět bude zasedací síň pro 150 senátorů s presidiální tribunou pro předsednictví senátu, vládu, řečníka a úředníky. Při presidiální tribuně nutno 2 místnosti pro porady předsednictva a přípravy k hlasování (galerie a kuloary obdobné jak uvedeno u poslanecké sněmovny).

b) Seskupení úřadoven při zasedací síni jest stejné jako u poslanecké sněmovny.

c) K úřadovnám připojí se rozpočtový výbor pro 120 osob s předstínlí, sátnou, umyvárnou a hovorovny s telefonními budkami. Místnosti klubů se sekretariáty a výborové místnosti řešeny v přízemí i v I. patře. Garáže senátu pro 5 automobilů s místnostmi na uschování karoseri, dílnou a nádrží na benzín.

Společné úřady.

a) Centrum této části budovy a tím i současně celé budovy parlamentní jest peristyl pro shromáždění se 450 senátorů a poslanců k poradám při hlasování. Peristyl budí spojen s kuloary senátu a poslanecké sněmovny a obecenstvu učiněn nepřístupným. K peristylu má přiléhati restaurace a kavárna pro 450 členů Národního shromáždění a vládu, dle možnosti s verandou a pohledem na jevu. V sousedství této restaurace bude restaurace pro žurnalisty a úřednictvo v počtu as 300 osob.

b) V této části budovy jest umístiti úřadovny, kterých používá senát i posl. sněmovna, a sice místnosti pro vládu a její zástupce, stenografů, sněmovní korespondence, žurnalistů, studovny, knihovny na 10 až 15.000 svazků knih a 50 návrhových zákonů, první lékařské pomoci a poštovního úřadu.

c) V I. patře této části umísti se úřadovny archivu, inspektorátu budov, knihovny, presidenta republiky, místnosti vynášky a zřizenců, jakož i byty před sedů sněmovny a senátu, tajemníků sněmovny a senátu, správce budov, soferů, strojníků, topičů atd.

V suterénu celé budovy budou místnosti sněmovní strážce, trafiky, nočníární úředníků a zřizenců, výměnné národní služby, dílny, lázně s lahvnicou, skladiště pro 200.000 knih, skladiště tisků, archivů, nábytku, koberec, stavebního materiálu, restaurace zřizenců, restaurační kuchyně s bytem restaurátora a umyvárnami, skladišti a chladírnami, dále garáže senátu a sněmovny, strojovny agregátů, akumulátorů, ventilátorů, kompressorů, nouzového světla, rozblasu, vzduchové pošty, transformátorů vysokého napětí, komor k větrání místností přehřátým vzduchem, vzduchové filtry a chladice, kotelny ústředního topení, sklady koksu, dříví, uhlí a pod.

Bude tudíž áhrnem plocha budovy parlamentu:

a) Místnosti, které probíhají oběma patry: zasedací síně poslanecké sněmovny a senátu, peristyl, studovna kulhových, stálý a rozpočtové výbory obou sněmoven, restaurace a kavárna členů Národního shromáždění a restaurace žurnalistů a úředníků podle popisu na předcích stránkách uvedených.

b) Kanceláře a úřadovny v přízemí:

sněmovna poslanců	62 úřadoven	se 170 okenními osami
sněmovna poslanců	15 klubov. místností	se 45 " "
senát	66 úřadoven	se 168 " "
senát	30 klubov. místností	s 50 " "
společné úřady	67 úřadoven	se 140 " "

Celkem . . . 240 místností . . . s 573 okenními osami

c) Další kanceláře a úřadovny v I. patře:

poslanecká sněmovna	45 klubov. místností	s 90 okenními osami
poslanecká sněmovna	24 výbor. místností	s 95 " "
senát	30 klubov. místností	s 50 " "
senát	25 výbor. místností	s 80 " "
společné úřady	59 úřadoven	se 118 " "
byly	60 místností	se 140 " "

Celkem . . . 243 místností . . . s 573 okenními osami.

K těmto plochám uvedeným ad a), b), c) nutno přičísti plochy vestibulu, krytých vjezdů, verand, venkovských i vnitřních schodišť, sáten, chodch, osobních i nákladních výtahů, přivody čerstvého vzduchu, umyváren, ventiláčnických komor, světlíků a dvorů.

Předsednictvo žádá, aby parlamentní budova byla řešena v ose Čechova mostu ve středu Letenské pláně tak, aby tak význačná a monumentální budova byla viděti z vnitřního města Prahy.

Studie plánů a pomůcek cizích parlamentů vloženy budou v kanceláři inspektorátu budov sněmovních (Praha-I., 77, budova klubů a výborů, přízemí číslo dveří 253) a jsou přístupny soutěžícím na průkaz legitimace, která se k soutěžním podmínkám přikládá.

ARCHIV
NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ ČSR

8a

8b

Obr. 8a, b. Stavební program budovy parlamentu sepsaný předsednicí Národního shromáždění, 1927. Archiv Poslanecké sněmovny, Spisy – budova Poslanecká sněmovna, kart. 4, inv. č. 36, s. 1 a 2.

Předsednictvo Poslanecké sněmovny začalo tedy hledat nový domov pro dolní komoru zákonodárského sboru mladé republiky. Její členové a další vládní úředníci posuzovali návrhy na novostavbu, ale rychle rozhodli, že takové plány „nebyly proveditelné jednak z nedostatku našich parlamentních, zvláště technicko-parlamentních zkušeností a z nedostatku přehledu o rozvoji budoucí Velké Prahy“. ²⁵ Vedení parlamentu proto začalo hledat místo, kde by dolní komora mohla zasedat, mezi existujícími objekty. V úvahu tehdy připadal Obecní dům, Strakova akademie či Vladislavský sál Pražského hradu. V dubnu 1919 však bylo rozhodnuto, že pro tyto účely se jeví jako nejvhodnější budova Rudolfiny. Dům umělců byl nakonec zvolen i proto, že pro vládní účely byla k dispo-

zici budova Akademického gymnázia na sever od něj, která měla místo pro poslanecké kluby. ²⁶ Část veřejnosti však považovala rozhodnutí umístit Poslaneckou sněmovnu v Rudolfinu za kulturně bezohledné, protože připravilo Prahu o významné prostory pro koncerty a výstavy. ²⁷ Státní konzervátor se musela okamžitě přesunout do Emauzy ²⁸ a Společnost vlasteneckých přátel umění si směla ponechat své výstavní prostory jen do pozdních 20. let, kdy i přes protesty kulturní veřejnosti musela budovu opustit také. ²⁹ Kultura a její dědictví se nezdály být pro vedení parlamentu a zákonodárce zvlášť vysokou prioritou.

Za dohledu architektů Václava Roštlapila a později Rudolfa Kříženeckého tak bylo Rudolfinum a Akademické gymnázium nákladně (mezi lety 1920 a 1929 přišly stavební úpravy skoro na 16 milionů korun) přizpůsobeno potřebám parlamentu. ³⁰ Úpravy zahrnovaly přestavbu Dvořákovy síně, velkého koncertního sálu, na sněmovní zasedací síň a malého sálu na poslaneckou restauraci. I po přestav-

bách však měli zástupci Poslanecké sněmovny pocit, že jsou zastupitelé ve svém novém domově stísnění. Předsednictvo sněmovny argumentovalo tím, že „Odlišnost českosloven-

Poznámky

25 Poslanecká sněmovna – dějiny budovy Rudolfiny a její adaptace, 1919–1939, nedat. strojopis, s. 1. Archiv poslanecké sněmovny (dále jen APS), fond Spisy – budovy Národního shromáždění, kart. 3, inv. č. 22.

26 Ibidem.

27 Rané reakce na ztrátu prostorů pro kulturní akce viz v článku Prozatímnost, *Architektonický Obzor: Časopis československých inženýrů a architektů* XVIII, 1919, s. 46–7. Dále např. ještě: Vážné koncertní podniky v Praze ohroženy, *Venkov*, 29. 6. 1919.

28 Poslanecká sněmovna: Dějiny budovy Rudolfiny a její adaptace, 1919–1939, nedat. strojopis, s. 4. APS, fond: Spisy – budova NS (1919–1986), kart. 3, inv. č. 22.

29 Ibidem, 47–8.

30 Připomínky k otázkám, s. 1. APS, fond Spisy – budovy Národního shromáždění, kart. 3, inv. č. 22.

ského parlamentu od parlamentů jiných států, kladoucích důraz na kluby a výbory, ukázala, že dosavadní prostory nijak nestačí k nerušenému chodu parlamentních prací.³¹ Hlásili, že v letech 1924–1925 bylo v parlamentu devatenáct klubů a devatenáct komisí.³² Mezi lety 1922–1924 bylo z tohoto důvodu k Akademickému gymnáziu přistaveno celé další patro, které sloužilo potřebám klubů.³³

Zatímco se předsednictvo Poslanecké sněmovny v raných 20. letech zabývalo přestavbou Rudolfiny, zveřejněným zprávám o tom, že Státní regulační komise připravuje plány pro výstavbu parlamentu na Letenské pláni, vedení parlamentu nevěnovalo příliš pozornosti. Krom jedné drobné výjimky v červenci 1920 se ostatně Komise na názory v této věci vedení Národního shromáždění nikdy nedotazovala.³⁴ Obě předsednictva se začala o debatě nad výstavbou budovy parlamentu zajímat až po červenci 1924, kdy Ministerstvo veřejných prací schválilo plány Státní regulační komise pro rozvoj Letné (s výše uvedenou výjimkou). Jejich účast nakonec postup plánovaného projektu zbrzdila a ukázala tak v praxi slabiny teoreticky silné Státní regulační komise. Společné zapojení obou předsednictev vedlo k tomu, že vystavět parlament jakožto symbol nové demokracie se nepodařilo, bezděčně tím ale napomohlo zachovat pražské panoráma v období první republiky.

Po prozkoumání plánu z roku 1924 se vedení Národního shromáždění razantně vyjádřilo proti umístění budovy parlamentu na východním okraji Letné. V září 1924 nicméně neposlalo stížnost Státní regulační komisi, nýbrž Ministerstvu veřejných prací. Ve stížnosti uvádělo, že velikost pozemku určeného pro stavbu je „úplně nedostatečná“, a žádalo o zvážení jiných možností pro umístění stavby. Dále si vedení parlamentu stěžovalo, že projekt, který byl „vypracován bez spoluúčasti předsednictva, nemůže naprosto považovati za konečný“.³⁵

Státní regulační komise obdržela 9. prosince 1924 dopis konkrétnějšího znění. Inspektorát budov Poslanecké sněmovny v něm popisoval, proč trvá na tom, že východní kraj Letné není pro budoucí budovu parlamentu dostatečný. V dopisu stálo, že schválený plán vyhradil pro parlament plochu o velikosti 15 000 m², inspektorát však trval na tom, že potřebují mezi 28 000 až 30 000 m² prostoru, tedy dvojnásobek plánované plochy.³⁶ To by ale znamenalo, že požadovaná plocha by byla větší než celý východní okraj Letné, který měl rozlohu 24 000 m². Přitom požadovaná plocha byla značně větší než dosavadní prostory, které Poslanecká sněmovna využívala (celkem asi 7 760 m² včetně prostorů v Rudolfinu, Akade-

mickém gymnáziu a nové budově Ministerstva obchodu)³⁷ a svou velikostí by překonala i tehdejší Kongres Spojených států, vídeňskou Říšskou radu a britský Parlament.³⁸ V konečném zadání, na kterém předsednictva obou komor pracovala společně, byla požadovaná plocha dokonce ještě větší.

Šest dní po obdržení prosincového dopisu se pracovníci Ministerstva veřejných prací a členové Státní regulační komise sešli, aby prodiskutovali odmítnutí návrhu z roku 1924 vedením Národního shromáždění. Záznam z jednání tvrdí, že schválený plán je jednoznačně „definitivní“, což ale bylo v rozporu s výjimkou, kterou zahrnuje Ministerstvo veřejných prací do schválení plánu v červenci 1924 a podle které by se mohlo uvažovat o alternativách, pokud by se vyhlásila na využití Letné nová soutěž. Na této schůzi bylo také rozhodnuto, že předsednictva musí přijít se stavebním programem, který by obsahoval jednotlivé typy a rozlohy místností, ze kterých by se budova parlamentu měla skládat.³⁹

Státní regulační komise a obě předsednictva se během března 1927 sešly dvakrát. Na obou jednáních se vedení parlamentu vyjádřilo, že jediné vhodné místo, kde budou zasedat zvolení zástupci země, by mělo být uprostřed Letenské pláně. Podle nich to byla jediná možnost, jak najít dostatečně velký prostor, který by odpovídal potřebám budovy. Na středu Letné trvali také z hlediska symbolického – umístění parlamentu uprostřed pláně by vizuálně lépe ztvárnilo ústřední roli Národního shromáždění v československé demokracii.⁴⁰

Během druhého březnového setkání Jan Dostálek, místopředseda Poslanecké sněmovny, za obě komory prohlásil, že ve středu Letné „byla by sněmovna zároveň vyjádřením národní myšlenky a veškerých snah národa, které vyvrcholily ve dni 28. října“. Aby se vyhnul námitkám ohledně umístění parlamentu ve středu pláně, jež by poškodilo výhled na Hrad, dodal Dostálek zajímavou informaci o plánované výšce budovy – trval na tom, že „budova její jistě bude nízká, nejvýše dvoupátrová, takže zmíněné panorama tím neutrpí“. Malá výška stavby tak měla minimalizovat hrozbu narušení pražského panorámatu.

Dále argumentoval místopředseda Senátu, František Soukup, že parlament ve středu Letné „by zároveň byl pomníkem osvobození národa, a jež vytvořil by druhou dominantu Prahy, která s Hradčany vytvoří nové jedinečné a snad nejkrásnější panorama na světě“. Na závěr březnových jednání se následně přítomní shodli na prozkoumání možnosti umístit parlament do středu pláně. Bylo však potřeba, aby stát nejdříve vykoupil pozemky celé Letné, které patřily rodině Richterově. Navíc vedení par-

lamentu stále nemělo dokončený pevný stavební program.⁴¹

Předsednictva Národního shromáždění dokončila stavební program až v květnu 1927. Navrhovaná stavba byla výjimečná především ohromnou rozlohou, kterou měla zaujímat. Po společné schůzi oznámila předsednictva obou sněmoven Ministerstvu veřejných prací, že budova bude vyžadovat zhruba 36 000 m² plochy.⁴² Tyto velkorysé plány přitom nezahrnovaly chodníky ani parkování vně budovy. Stavební program tak ukázal, jak přemrštěnou vizi si vedení parlamentu se svým novým domovem spojovalo (obr. 8a, b). Každá komora měla mít vlastní sněmovnu a každý poslanec a senátor vlastní kancelář. Stavební program zahrnoval

■ Poznámky

31 Poslanecká sněmovna: Dějiny budovy Rudolfiny a její adaptace, 1919-1939, nedat. strojopis, s. 21. APS, Fond: Spisy – budova NS (1919-1986), kart. 3, inv. č. 22.

32 Poznámky k dnešnímu stavu, nedat., s. 1. APS, fond Spisy – budovy Národního shromáždění, kart. 4, inv. č. 31.

33 Přípomínky inspektorátu budov, nedat., s. 3. APS, fond Spisy – budovy Národního shromáždění, kart. 3, inv. č. 22.

34 Inspektorát budov sněmovny poslanců, 3. 12. 1924, s. 1. APS, fond Spisy – budovy Národního shromáždění, karton 4, inv. č. 31.

35 Dopis Předsednictva poslanecké sněmovny Ministerstvu veřejných prací, 30. 9. 1924, č. 5612. Národní archiv (dále jen NA), fond Ministerstvo veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

36 Dopis z kanceláře Poslanecké sněmovny Státní regulační komisi, 9. 12. 1924, č. 5863. NA, fond Ministerstvo veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

37 Poznámky k dnešnímu stavu, nedat., s. 1. APS, fond Spisy – budovy Národního shromáždění, kart. 4, inv. č. 31.

38 Při sestavování zadání sbírala obě předsednictva informace o zahraničních parlamentních budovách, viz Sněmovní budova vyžaduje, nedat., s. 11–19. APS, fond Spisy – budovy Národního shromáždění, kart. 4, inv. č. 31.

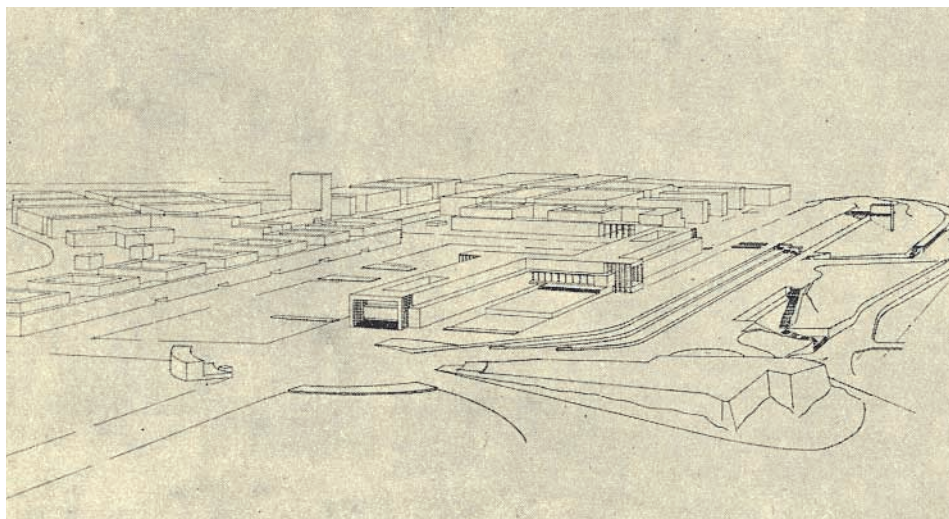
39 Napsáno ručně na zadní straně dopisu: Předsednictva Poslanecké sněmovny Ministerstvu veřejných prací, 30. 9. 1924, č. 5612. NA, fond Ministerstvo veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

40 Zápis o poradě stran úpravy Letné a jejího zastavění, konané ve staroměstské radnici v sobotu dne 5. 3. 1927, a Zápis o druhé schůzi o poradě stran zastavění Letné parlamentem a ministerskými budovami, konané dne 31. 3. 1927. NA, fond Ministerstva veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

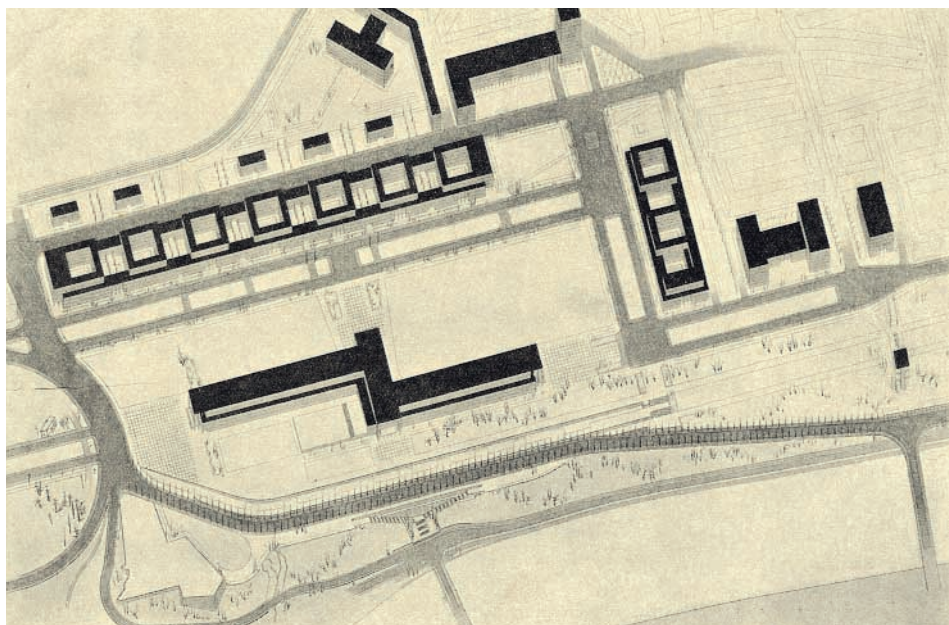
41 Ibidem. Dokumenty týkající se odkoupení pozemků od Richterovy rodiny jsou také v tomto kartonu.

42 Dopis předsednictva Poslanecké sněmovny Ministerstvu veřejných prací, 14. 6. 1927, čís. K 1858-II. NA, fond Ministerstva veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

9a

9b

ubytování pro mimopražské zastupitele, restaurace, bary, holiče, lázně, knihovnu, oddělená místa pro schůze s novináři a veřejností, sklady a celkem 120 místností pro kluby (přízemí a první patro mělo mít 483 místností a 1146 oken). Aby byly zmírněny obavy z narušení pražského panoramatu a pohledu na Hrad, navrhla předsednictva postavit „jedno-patrovou budovu se suterénem“.⁴³

Jakmile došlo ke zveřejnění stavebního programu, spustily se ze strany významných českých politiků bouřlivé protesty. Karel Kramář, politik a první předseda československé vlády za první republiky, napsal ostře kritický článek pro pražský denní tisk, v němž uvedl, že podle *Handbuch der Architektur* má budova Kongresu ve Washingtonu pouze 12 500 m². „Má tudíž být naše sněmovna státu se 14 miliony obyvatelů 3krát tak veliká, jako sněmovna Sev. Ameriky s jejími více než 100 miliony!“ Za habsburské vlády se čeští zastupitelé

scházeli v Říšské radě, která je mnohem menší, přestože slouží mnohem většímu počtu občanů. Kramář vzpomínal: „Bylo tam také hodně stran a nikdy jsme necítili těsnost.“ Náklady potřebné pro takový projekt ho ohromily, obzvláště ve srovnání s ostatními ekonomickými potřebami. Naznačil, že se může jednat o „program válečných zbohatlíků“. Sám navrhoval postavit menší budovu na Malé Straně, i kvůli pražskému panoramatu. „Daleko více budeme všem imponovatí budovou, odpovídající velikosti našeho státu, ale krásnou svými liniemi, svou monumentální architekturou, a bude-li na Malé Straně, harmonií s jedinečným panoramatem Hradčan.“⁴⁴

Jaroslav Stránský, poslanec Revolučního národního shromáždění a vydavatel *Lidových novin*, také veřejně kritizoval záměry předsednictva Národního shromáždění. „Legislativní reprezentace takových rozměrů se ve státě o 14 milionech obyvatel vyjímá jako slon ve

Obr. 9a, b. Josef Štěpánek, „Zelený čtvrť“ – projekt navržený do soutěže na zastavovací plán Letné a do soutěže na umístění budovy parlamentu, 1928. Převzato z: *Styl VII (XII)*, 1928–1929, s. 89.

farské zahrádce,“ dodal. Stranické kluby byly „kořeny zla“, jež by chtěly pro parlament plochu, „s jakou vystačí sněmovny tři velmocí. [...] U nás mají kluby a sekretariáty ve sněmovní budově svoje úřadovny, zasedací síně a před síně, a u nás výbory, jejichž místnosti zejí někdy celé týdny a měsíce prázdnotou, dávají se do práce teprve, když jim to kluby dovolí.“⁴⁵

„Zelený čtvrť.“ Výsledek dvou soutěží z roku 1928

Ve chvíli, kdy byl stavební program budovy parlamentu dokončen, začaly se naplno rozvíjet snahy o zajištění nové soutěže na celkový rozvoj Letné, včetně návrhu budovy parlamentu. Státní regulační komise a obě předsednictva původně pracovaly na vytvoření podmínek soutěže společně. Kvůli rozdílu v názorech na umístění budovy se původně jednotné zadání nakonec rozdělilo na dvě oddělené soutěže se dvěma soubory pravidel a odlišnými výsledky. Státní regulační komise vyhlásila jednu soutěž a vedení parlamentu uspořádalo soutěž druhou.

Plánování první ze soutěží začalo 14. ledna 1928 na schůzi, kde členové Státní regulační komise, členové parlamentních předsednictev a další diskutovali o pravidlech soutěže.⁴⁶ Spojené úsilí vystavět budovu parlamentu se zdálo být zprvu na dobré cestě. Zajímavé je, že ještě v pracovní verzi těchto pravidel bylo stanoveno, že soutěžní návrhy budov mají být umístěny „v ose mostu Čechova asi uprostřed letenské pláně“. Tento požadavek byl později přeškrtnut, v konečné verzi pravidel se už neobjevil, a tím umožnil soutěžícím, aby sami určili, kam by v rámci Letné stavbu situovali.⁴⁷

■ Poznámky

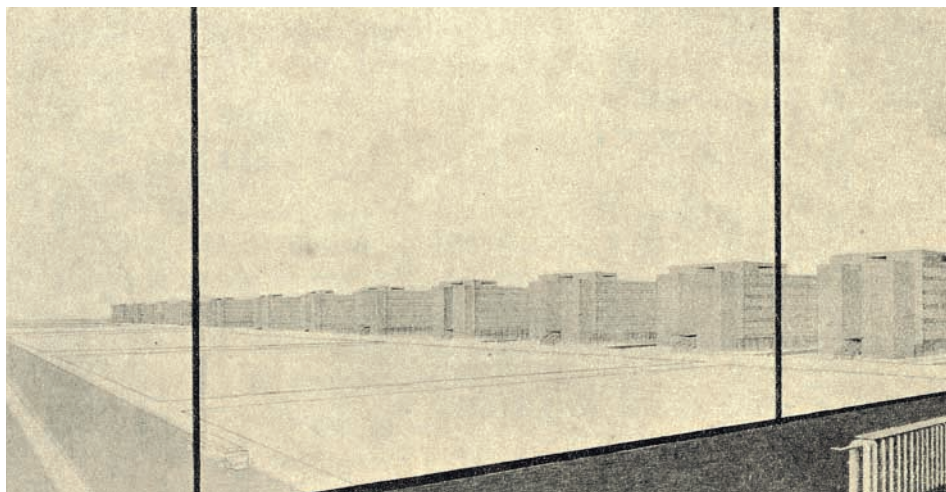
43 Stavební program budovy parlamentu. APS, Spisy – budova Poslanecká sněmovna, kart. 4, inv. č. 36.

44 Karel Kramář, Ještě k otázce stavby parlamentu, *Národní listy*, 29. 1. 1928.

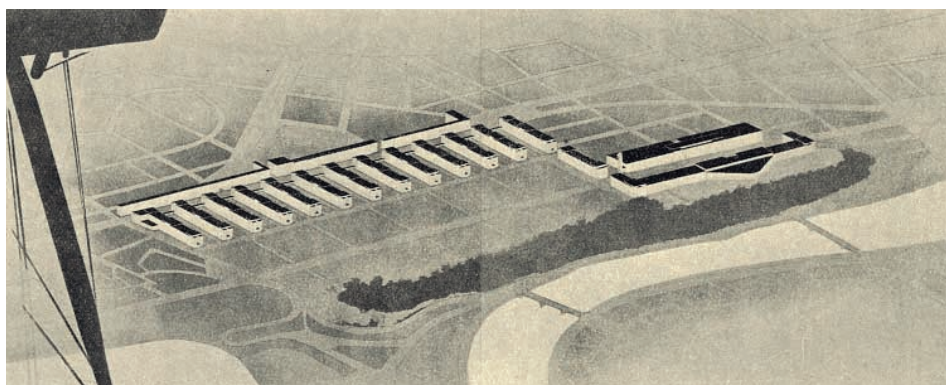
45 Jaroslav Stránský, Dr. Kramář má pravdu, *Lidové noviny*, 5. 2. 1928. Další články kritizující stavební program předsednictev viz Bohumil Hübschmann, Umístění parlamentu, *Styl IV (IX)*, 1924–1925, s. 150–151. – Dejte to raději na přestárlé!, *Pražský večerník*, 3. 2. 1928, článek navrhuje použít peníze raději na sociální zabezpečení.

46 Dopis od Státní regulační komise různým adresátům, 9. 1. 1928, č. 2272/27. NA, fond Ministerstva veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

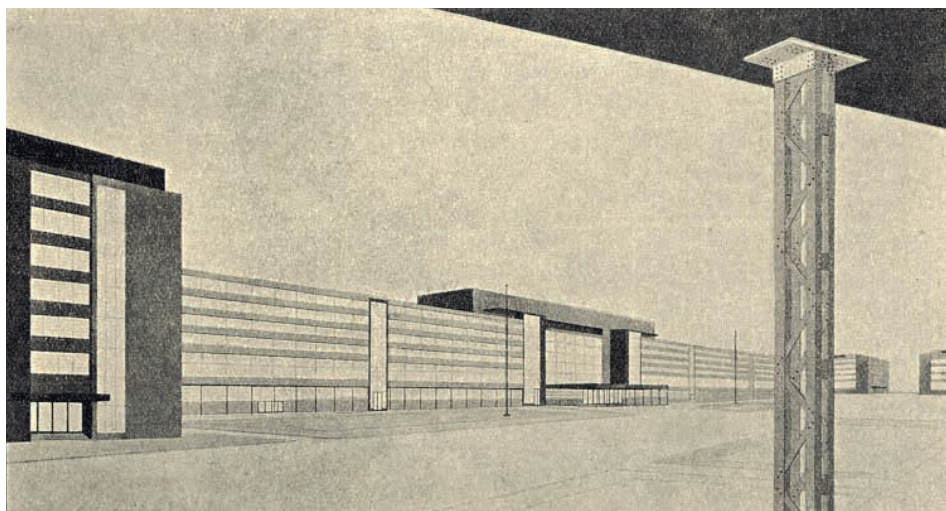

10a

10b

10c

Obr. 10a, b, c. Jaromír Krejcar, „Velká Avenue“ – projekt navržený do soutěže na zastavovací plán Letné, 1928. Převzato z: *Styl IX (XIV)*, 1928–1929, s. 90 a 91.

Podmínky soutěže zahrnovaly také umístění dalších vládních budov na Letné. Jak pracovní, tak konečná verze pravidel soutěže požadovala rovněž umístění sportovního stadionu. Pražské sportovní zájmové skupiny – jak podnikatelé, tak fanoušci – velmi stály o vybudování nového, moderního stadionu na pláni,

kam místní obyvatelé chodili za sportovními akcemi po desítky let. Brzy po podání svého návrhu do soutěže nazval architekt Jaromír Krejcar Letnou „kolébkou našeho sportu“.⁴⁸

Soutěž byla formálně započata 1. února 1928 s uzávěrkou do 10. září.⁴⁹ O pár týdnů později, v dubnu 1928, ale dorazil na adresu Státní regulační komise nečekaný dopis. Členové Spolku inženýrů a architektů se v něm ptali, co je pravdy na tom, že jsou teď vyhlášeny dvě oddělené a odlišné soutěže ohledně umístění budovy parlamentu na Letné.⁵⁰ Zma-

tená Komise o druhé soutěži dosud nevěděla. Po prozkoumání celé záležitosti členové s překvapením zjistili, že se předsednictvo Poslanecké sněmovny a předsednictvo Senátu rozhodly vyhlásit svou vlastní oddělenou, souběžnou soutěž.⁵¹

Pravidla nečekané druhé soutěže povolovala architektům, kteří podali návrhy Státní regulační komisi, zúčastnit se s totožnými návrhy. Pravidla předsednictva ale také stanovovala, že všechny návrhy musí umístit budovu Národního shromáždění uprostřed Letné, tedy „v ose Čechova mostu ve středu Letenské pláně tak, aby tak význačná a monumentální budova z vnitřního města Prahy byla viděti, a aby dominovala monumentálním řešením“.⁵² Toto umístění hrozilo narušit pražské panoráma, přestože stavební program právě s ohledem na zachování horizontu požadoval, aby budova byla jednopatrová.

V červnu 1928 svolala Státní regulační komise jednání, na kterém o tomto nečekaném vývoji událostí diskutovala. Její členové nakonec netrvali na tom, aby předsednictva parlamentu svou paralelní soutěž odvolala. Namísto toho prodloužili uzávěrku pro svoji soutěž, aby soutěžící zbytečně nemátli a nekladli na ně další časová omezení. Komise také žádala Národní shromáždění o vysvětlení, proč došlo k rozhodnutí uspořádat druhou soutěž.⁵³ Žádný přímý důkaz, který by vysvětloval motivaci předsednictva, se nenašel, ale je pravděpodobné, že rozhodnutí ovlivnila touha poslanců po neobvykle prostorné budově Národního shromáždění.

Výsledky první soutěže (organizované Státní regulační komisí v roce 1928) byly vyhlášeny v lednu 1929. Předloženo bylo 17 návrhů a byly rozděleny ceny pro první, druhé a třetí

■ Poznámky

47 Návrh podmínek ideové soutěže, nedat., K č. 2772/28, s. 2. NA, fond Ministerstva veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

48 Jaromír Krejcar, Zachraňme Letnou pro sport, *Lidové noviny*, 23. 6. 1929.

49 Dopis Státní regulační komise Klubu architektů, 3. 3. 1928, č. 756/28. NA, fond Ministerstva veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

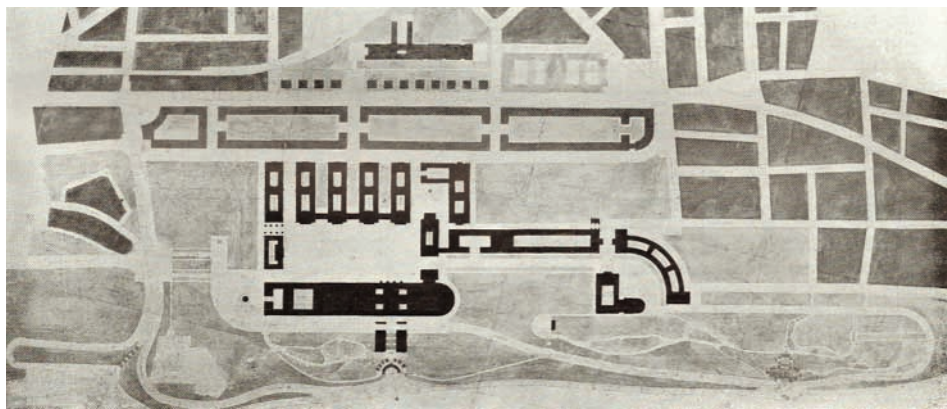
50 Dopis Spolku československých inženýrů Státní regulační komisi, 26. 4. 1928, č. 47/SK. arch 28. NA, fond Ministerstva veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

51 Vyhláška, 14. 4. 1928. NA, fond Ministerstva veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

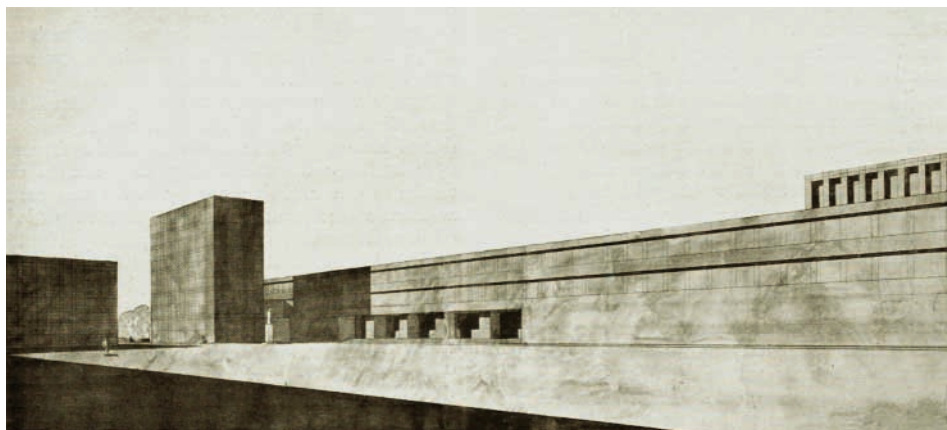
52 Stavební program budovy parlamentu. APS, Spisy – budova Poslanecká sněmovna, karton 4, inv. č. 36.

53 Dopis Státní regulační komisi Ministerstvu veřejných prací – praesidiu, 13. 6. 1928, č. 2342/28. NA, fond Ministerstva veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

11a

11b

Obr. 11a, b. Kamil Roškot, „L 2“ – projekt navržený do soutěže na výstavbu parlamentu, 1928. Převzato z: *Stavitel X*, 1929, s. 27 a 29.

místo. Všechny vítězné návrhy byly ve funkcionalistickém stylu, bez historizujících prvků jako kupole nebo věže, které dominovaly soutěži v roce 1920. Je zjevné, že Státní regulační komise nebyla proti zahrnutí modernistického „designu“ do pražského panoramatu, přestože v ní stále působili členové Klubu Za starou Prahu.

První cenu za projekt „Zelený čtverec“ obdržel architekt Josef Štěpánek (obr. 9a, b); druhou cenu za projekt „Velká Avenue“ Jaromír Krejcar (obr. 10a, b, c) a třetí cenu za projekt „L 2“ Kamil Roškot (obr. 11a, b). Pouze dva z plánů (Štěpánkuv „Zelený čtverec“ a Roškotův „L 2“) umístily budovu parlamentu do středu Letné. Krejcarův projekt, který vyhrál druhé místo („Velká Avenue“), ji umístil na východní okraj a ponechal uprostřed velké otevřené prostranství, kde by se mohly dále konat sportovní akce a pražské historické panoráma by nebylo tolik narušeno (Krejcarovi, který se stavěl proti „staroměstskému tabu“, ⁵⁵ záleželo na prvním z důvodů podstatně víc než na druhém).

Jak ukázalo udělení první ceny Štěpánkovi, Státní regulační komise byla nyní ochotna zvážit střed letenské pláně jako místo pro stavbu

nové budovy parlamentu a přehodnotit své původní plány. Štěpánek o svém návrhu napsal, že považoval toto umístění za nejlepší z hlediska terénu Letné a protože odpovídalo „*úměrně významu budovy*“. Jeho návrh parlamentu byl koncipován jako dlouhá plochá stavba, o níž se Štěpánek vyjádřil, že by „*horizontální charakter zevnějšku snad neškodil středověce dominantnímu zjevu Hradčan*“. Takto opatrná formulace ukazuje, jakou pozornost Štěpánek věnoval potenciálnímu vlivu stavby na výhled na hradčanské panoráma. Prioritou pro něj byly krajinářské úpravy Letné. Představoval si pás zeleně táhnoucí se přes plán a svah směrem k severnímu průčelí Hradu. Pozornost, kterou krajinářskému aspektu plánu věnoval, mohla potenciálně pomoci v prolnutí jím navržené nízké parlamentní budovy s přírodními prvky a ve výsledku tak méně ohrozit obraz města nebo ho dokonce vylepšit. ⁵⁶

Přibližně ve stejné době, kdy Státní regulační komise vyhlášovala své vítěze, učinila výběr z účastníků své paralelní soutěže i předsednictva obou komor Národního shromáždění. Soutěžící do ní podali šestnáct návrhů, avšak žádný z nich neobdržel první cenu. Druhou cenu vyhrál Štěpánek za „Zelený čtverec“, tedy za stejný návrh, s nímž získal první místo v soutěži Státní regulační komise. Třetí místo získali Vlastislav Hofman a František Novoveský za projekt „Tři soustředné kruhy“. Čtvrté

místo bylo přiděleno Pavlu Janákovvi za „28“. Krejcar, jehož návrh pod názvem „Velká Avenue“ u Státní regulační komise získal druhé místo, naopak nebyl předsednictvy oceněn vůbec, protože umístil budovu parlamentu na východní okraj Letenské pláně. ⁵⁷

„Vyjma Letenskou pláň.“ Výsledek dvou soutěží z roku 1929

Návrh Josefa Štěpánka, který získal ocenění v obou soutěžích z roku 1928, se za celou existenci československé první republiky nejvíce přiblížil realizaci budovy, jež by odpovídala specifickým potřebám Národního shromáždění. Jeho dvojitý úspěch napovídal, že Státní regulační komise a předsednictva Poslanecké sněmovny a Senátu měly konsenzus na dosah. Rychle se ale ukázalo, že k dohodě přeci jen nedojde. Dalším krokem totiž nebylo setkání všech zúčastněných k diskusi o výsledcích soutěže a o společném pokračování projektu. Namísto toho obě strany vyhlásily nové nezávislé soutěže – jednu z nich zajímala Letná, a nikoliv parlament, druhou naopak zajímal parlament, a ne Letná.

Soutěže proběhly současně v roce 1929. Na jedné straně chtěla Státní regulační komise na východním okraji Letné naplánovat umístění několika vládních budov – ale ne budovu parlamentu! Na straně druhé svolala předsednictva Národního shromáždění soutěž na umístění parlamentu kdekoli „*vyjma Letenskou pláň*“. ⁵⁸ Výsledky druhé soutěže, oznámené v listopadu 1929, nenadchly vedení Shromáždění pro žádoucí z alternativ. ⁵⁹ Střed Letné nakonec zůstal

■ Poznámky

⁵⁴ Fotografie vítězných návrhů viz Adolf Benš, K soutěži na zastavění Letné, *Stavitel* 10 (1929): 17–30. K soutěži na zastavovací plán Letné, *Stavba VII* (XII), 1928–1929, s. 113–121.

⁵⁵ „Staroměstské tabu“ bylo přesvědčení o tom, že vnitřní Praha má být zachována jako památková rezervace a že moderní architektonické plány nemají narušit starobylý ráz historického jádra hlavního města. Viz Švácha (pozn. 6), s. 149.

⁵⁶ Josef Štěpánek, Průvodní zpráva hesla „Zelený čtverec“ a Dodatečné poznámky, *Stavba VII*, 1928–1929, s. 1920.

⁵⁷ Výsledky soutěže předsednictev viz *Výsledek ideové soutěže na vyhledání místa pro budovy Poslanecké sněmovny a Senátu*, Praha 1929.

⁵⁸ Podmínky ideové soutěže na vyhledání místa pro budovy poslanecké sněmovny a senátu, nedat. NA, fond Ministerstva veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

⁵⁹ Hodnocení předsednictev viz *Výsledek ideové soutěže na vyhledání místa pro budovy Poslanecké sněmovny a Senátu*, Praha 1929. Nalezeno v NA, fond Ministerstva veřejných prací, kart. 124, inv. č. 677.

Obr. 12. Jože Plečnik, model návrhu regulace Chotkovy silnice z Klárova na Pražský hrad, 1931. Plečnikova sbírka – Muzeum a galerie v Lublani.

Obr. 13. Plán Státní regulační komise pro územní rozvoj Letné, dokončen v roce 1934. Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy.

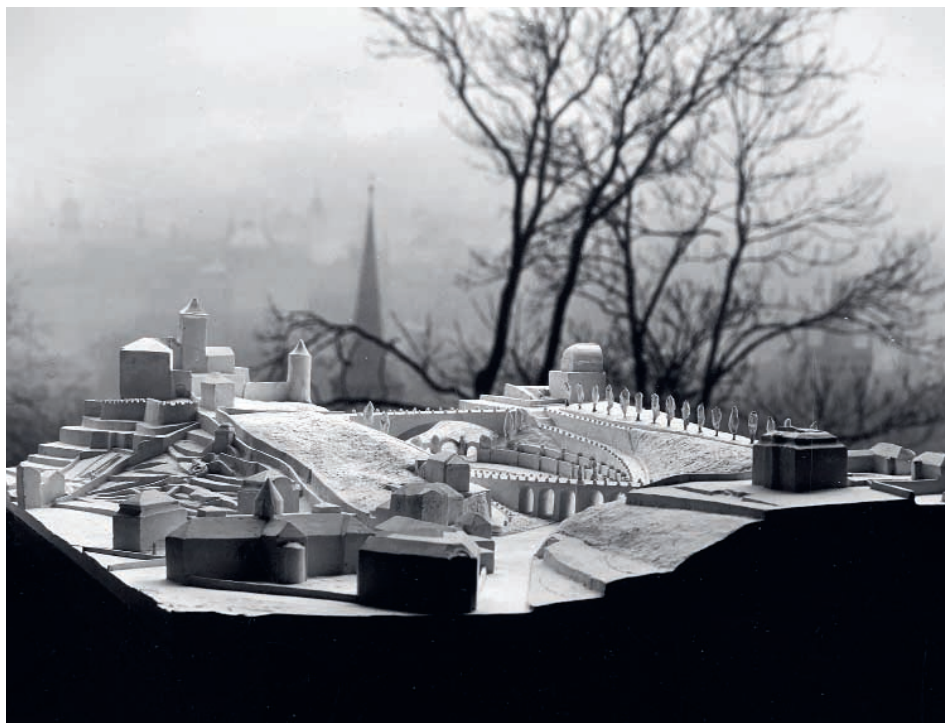
nejvhodnějším místem. Než aby se dále pokračovalo s plánováním budovy parlamentu, rozhodlo se předsednictvo Poslanecké sněmovny pro další úpravy Rudolfinu. Tyto úpravy poskytly více místa stranickým klubům, ovšem za cenu nuceného vystěhování Společnosti vlasteneckých přátel umění, které vyvolalo protesty ze strany čelných představitelů české kulturní veřejnosti.⁶⁰

V dubnu 1931 si prezident Masaryk prohlédl nově upravené Rudolfinum, „jež uznal za dobré a účelné a pokládá je také za postačující pro potřeby sněmovny i na trvale“.⁶¹ Prezident zároveň zůstal věrný Plečnikovi a jeho plánům pro Pražský hrad. V tomtéž roce odhalil slovinský architekt svůj impozantní model, v němž navrhl novou komunikaci mezi Klárovem a Letenskou plání – představil velkolepý, směrem vzhůru se stáčející bulvár ve tvaru oválné spirály s kamennými oblouky připomínajícími římské akvadukty (obr. 12). Během jízdy po spirále by mohli řidiči a pasažéři obdivovat různé pohledy na okolí Hradu a na historické město rozkládající se pod ním. Státní regulační komise tento Plečnikův návrh posoudila – a odmítla.⁶²

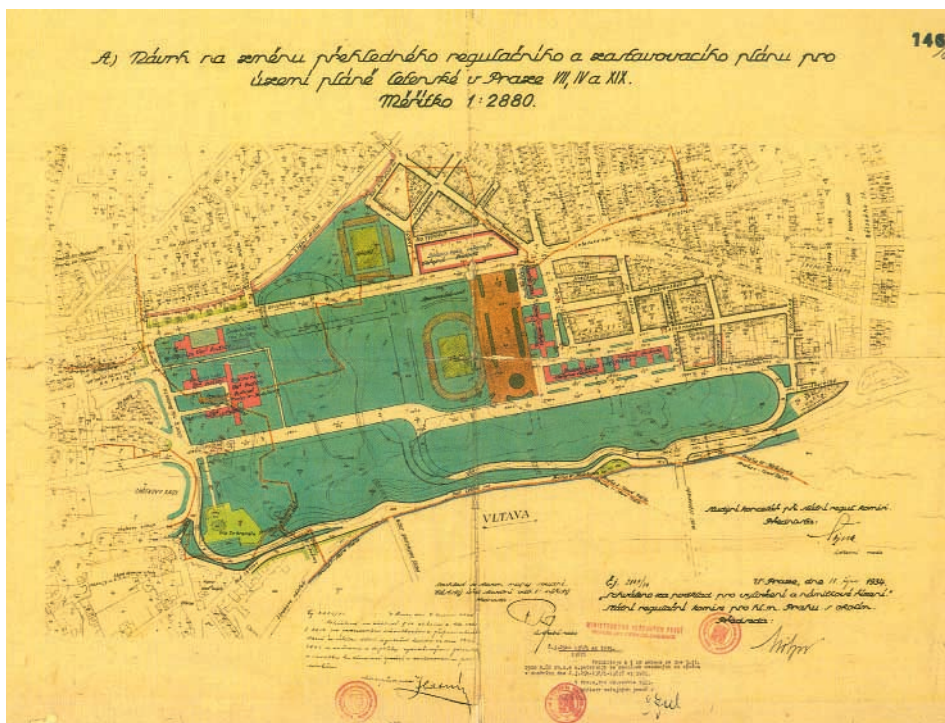
Klub Za starou Prahu se k umístění parlamentu po několika let takřka nevyjadřoval. Byl činný v mnoha jiných oblastech včetně úsilí o zachování pražského panoramatu na jih od Hradu. Své mlčení přerušil v roce 1930, kdy poslal oběma předsednictvům diplomaticky formulovaný dopis. Reagoval na soutěž, kterou předsednictva parlamentu vyhlásila v roce 1929, aby našla pro parlament místo kdekoli „vyjma Letenské pláň“. Členové Klubu se obávali, že by soutěž mohla vést ke stavbě obrovské budovy v pražské historické zástavbě. V dopise žádali předsednictva Národního shromáždění, „aby si zajistila včas vhodné místo, které by neporušilo pohledy na Prahu, nýbrž dalo příležitost k novému obohacení světoznámých obrazů Prahy“.⁶³ Starosti Klubu byly zažehnány, když se po soutěži z roku 1929 vedení parlamentu rozhodlo, že Letná bude pro budovu parlamentu přeci jen nejlepším řešením.

Závěr. Demokratická vize architektury?

V roce 1934 nakonec Státní regulační komise po několika přepracováních dokončila územní plán pro Letnou, který Ministerstvo pro veřejné práce o rok později schválilo.⁶⁴

12

13

■ Poznámky

60 Vincenc Kramář, mezi mnoha jinými, protestoval proti vystěhování Společnosti vlasteneckých přátel umění z Rudolfinu sepsáním řady článků pro denní tisk, dále pak monograficky publikovaného textu *Případ obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění*, Praha 1928.

61 Poslanecká sněmovna: Dějiny budovy Rudolfinu a její adaptace, 1919–1939, nedat. strojopis, s. 52. APS, fond Spisy – Budova Národního shromáždění, kart. 3, inv. č. 22.

62 Jörg Stabenow – Jindřich Vybíral, *Projekty pro Prahu: Urbanistické návrhy Josipa Plečnika pro okolí Hradu,*

in: Zdeněk Lukeš – Damjan Prelovšek – Tomáš Valena (pozn. 20), s. 436–437.

63 Místo pro budovu Národního shromáždění a Klub Za starou Prahu, *Za starou Prahu: Věstník pro ochranu památek*, XIV, 1930, s. 9–10.

64 Reprodukce plánu viz Skalická (pozn. 2), s. 69.

14

15

Obr. 14. Pomník J. V. Stalina na Letné dokončený v roce 1955. Foto: Evžen Beran (ČTK), 4. 5. 1955.

Obr. 15. Masová demonstrace na Letenské pláni během Sametové revoluce, 25. 11. 1989. Foto: ČTK, 1989.

Plán se stavěl k sídlu parlamentu poměrně flexibilně. Budovu Národního shromáždění do svých nákresů sice ještě nezahrnul, ale nechal střed pláňe volný pro její možné umístění. Při okrajích pláňe byly naplánovány budovy dalších státních institucí, včetně Ministerstva školství, Technického muzea a Národní galerie. Zahrnuta byla rovněž dvě sportoviště pro volný čas a zábavu (obr. 13).

Dalo by se tedy říci, že tento plán splňoval náležitosti demokratické vize architektury. Ačkoliv původně měla mít Komise koncentrační moc, jež jí mohla zajistit nezávislost na politikaření různých zájmových skupin, rozdíly mezi jednotlivými plánovanými stavbami ukázaly, že odborníci ze Státní regulační komise se snažili uspokojit různorodou škálu veřejných potřeb a přání. Plán byl výsledkem dlouhého procesu sestávajícího z dialogů, rozepří a vyjednávání lidí s nejrůznějšími prioritami a cíli. Přesto ve skutečnosti plán nijak radikálně demokratickou vizí architektury nebyl. V procesu jeho vytváření byli přehlíženi, až z něj takřka vyloučeni Němci a Slováci (nehledě k tomu, že všichni účastníci příprav byli příslušníci elity a muži).

I když se na okraji Letné začalo stavět ještě před 2. světovou válkou, předsednictva Národního shromáždění zde ve věci budování vlastního sídla nevyvinula žádné úsilí.⁶⁵ Plán z roku 1934 pouze vyvolal u členů předsednictev výhrady, jež se týkaly umístění sportovišť na pláni. Položili mimo jiné Komisi otázku, zda

by bylo možné „aplikovati zákon o zákazu veřejných shromáždění a průvodů v obvodu 1 km“. Nedostali však odpověď, která by je uspokojila.⁶⁶

Krátce po skončení 2. světové války byla vyhlášena nová soutěž na podobu budovy Národního shromáždění Československé republiky. Ukázalo se, že ze 73 přihlášených by 68 návrhů umístilo budovu někam na Letnou.⁶⁷ Plány na konstrukci sídla československých zákonodárců však byly zastaveny, když se v únoru 1948 plně ujala vlády Komunistická strana Československa, která moc koncentrovala do svých rukou a dosavadní pluralismus přístupů definitivně potlačila. Národní shromáždění se začalo scházet poblíž Národního muzea, nejdříve v budově bývalé Peněžní burzy navržené Jaroslavem Rösslerem ve 30. letech, a potom také v konstrukci z oceli a skla, kterou k burze připojili Karel Prager a jeho spolupracovníci mezi lety 1967 a 1973. Rudolfínu byl mezitím navrácen jeho původní účel a Thunovský palác se stal po roce 1968 sídlem České národní rady.⁶⁸

V raných 50. letech nechalo vedení komunistické strany postavit pod Letnou tunel a v dalším kroku, který silně narušil pražské panoráma, nechalo vystavět tehdy největší Stalinův pomník na světě (obr. 14). V roce 1962 byla socha sice odstraněna, ale její podstavec na místě stojí dodnes. Soutěž na využití Letenské pláňe byla uspořádána znovu ještě v roce 1964, ale na budovu parlamentu se již nesoustředila a žádný z vítězných plánů nebyl realizován.

Po listopadu 1989 se panoráma Prahy včetně Letné zase jednou ocitlo v době, která disponuje dělbu státní moci a pluralitou názorů

(obr. 15). Debaty kolem umístění budovy Národní knihovny, takzvaného „blobu“ od architekta Jana Kaplického, dokládají postkomunistický posun v debatě a také zaujetí pro možnosti městského panoramatu. Podobně jako za první republiky, i dnes mají některé skupiny větší zájem o vlastní prospěch a moc než o ochranu pražské historické zástavby. Stále ale také existují jedinci a skupiny, včetně Klubu Za starou Prahu, kteří jsou oddáni zachování obrazu města. Tito aktéři si jsou a musí být vědomi strukturálních atributů vládnoucí moci, protože tyto atributy brání i pomáhají památkové péči zachránit architektonické dědictví v Praze a jinde.

■ Poznámky

65 Stavby na Letné a v jejím okolí z období před 2. světovou válkou zahrnují budovy Technického a Národního zemědělského muzea od Milana Babušky, budovu Ministerstva vnitra od Kamila Roškota a blok nájemních domů na západním kraji Letenské pláňe od Josefa Havlíčka (takzvaný Molochoy).

66 Zápis o poradě konané dne 9. 4. 1935, Příloha k č. 25b-138/2 1935. NA, fond Ministerstva veřejných prací, kart. 2440, inv. č. 3119. Státní regulační komise odpověděla, že zákon „platí pouze pro veřejná shromáždění na veřejných komunikacích“.

67 K výsledkům soutěže z roku 1947 viz *Zpráva o průběhu a výsledku veřejné, neanonymní ideové soutěže na návrhy novostavby budovy Národního shromáždění*, Praha 1947.

68 K budově bývalé Peněžní burzy viz Milena Bartlová – Jindřich Vybíral a kol. (pozn. 2), s. 145–146. K Thunovskému paláci a jeho rekonstrukci viz Milena Bartlová, *Retrospektiva: Vybrané studie k dějinám umění 12.–16. a 20. století*, Praha 2018, s. 326–338.